

BÖLÜM 14

KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRKİYE’NİN İZLEDİĞİ POLİTİKA

Serpil GÜDÜL¹

GİRİŞ

Tarih boyunca yerüstü ve yeraltı kaynakları ülkelerin gücü açısından büyük öneme sahip olmuştur. Bu nedenle ülkeler, kendi topraklarındaki kaynakların yanı sıra diğer ülke topraklarındaki kaynaklara sahip olmayı hedeflemiştir. Dünya tarihinde sanayi devrimi ve ardından meydana gelen önemli gelişmeler ekonomik ve politik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ülkeler ortaya çıkan ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeraltı kaynaklarına sahip olan Ortadoğu ve özellikle Körfez bölgesine göz dikmişlerdir. Zira başta petrol olmak üzere önemli enerji kaynaklarına sahip olan Körfez bölgesi hangi ülkenin kontrolü altındaysa o ülke, dünyadaki gücüne güç katma imkânına sahip olacaktır. Bunun da ötesinde, kendi gücünü artırırken bu kaynaklara ulaşamayan/ulaştırılmayan ülkelerin de önüne geçme fırsatına yakalayacaktır. Bölge bunun yanı sıra, Asya’ya erişim kolaylığı sağlaması nedeniyle jeostratejik öneme de sahiptir.

Körfez bölgesi, yıllardır güvenlik sorunları ile mücadele etmektedir. Körfez bölgesindeki güvenlik sorunlarının birinci kaynağı bölgedeki iç dinamikler, ikincisi kaynağı ise büyük güçlerin bölgedeki çıkar çatışmalarıdır (Kılınç, 2000, s.13). Ancak her iki nedenin de ortak noktası, bölgenin sahip olduğu konumu ve büyük enerji kaynaklarıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Orta Doğu politikası, bölgedeki petrolün kendi kontrolü altında kalması ve hâkimiyetinin bölgedeki hiçbir güç tarafından tehdit edilmemesi (Chomsky, 1995, s.24) ve diğer rakip devletlerin bu bölgedeki kaynaklara erişiminin engellenmesi üzerine kurulmuştur. Basra Körfezi bölgedeki en önemli yeri teşkil etmektedir. Basra Körfezi, bölge ülkeleri için güç çekişmelerinde hâkimiyet kurulması gereken en öncelikli yeri teşkil etmektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacur Bayram Veli Üniversitesi, serpil.gudul@hbu.edu.tr

Güçlü ülkelerin yanı sıra Orta Doğu'da, bir yandan bölge ülkelerinin de hâkimiyet kurma konusunda rekabet içinde olduğu görülmektedir. Bölge ülkelerinden İran ile Irak arasında yıllardır bir güç savaşının yaşandığı bilinen bir gerçektir. Irak 1990'da, Kuveyt'i işgal ederek bu ülkenin ekonomik değerlerini ve Basra Körfezi'ndeki stratejik konumunu elde etme çabasına girmiştir. Böylece büyük bir avantaj sağlayarak hem Arap ülkelerinin lideri konumuna gelmeyi, hem de gücünü ispat ederek İran ile girmiş olduğu mücadeleden galip çıkmayı amaçlamıştır. Irak, İran'ın mevcut rejiminin ve iktidarının ABD ile kötü ilişkilerinin kendisi için avantaj olduğunu değerlendirmiştir. Buna karşın, ABD ile yürütmekte olduğu iyi ilişkilere sahip bir dönemdeydi. Böyle bir ortamda Irak, ABD'nin yanında yer alacağını düşünmüştür. Tüm bu hesaplamalar doğrultusunda, 1990 yılında Kuveyt'i işgal eden Irak, beklemediği bir tepkiyle karşılaşmış, halkını sefalete itmiş, uluslararası arenada yalnız kalmıştır. Körfez Savaşı, baş aktörlerinden biri olan ABD'ye kazandırdıklarının yanı sıra, Körfez Savaşı'nda önemli bir rolü üstlenen Türkiye'ye de pek çok şey kaybettirmiştir. Bu çalışmada, Körfez Savaşı'nın analizinin yanı sıra Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda izlediği politikaya yer verilmektedir. Bu çerçevede, savaşın Türkiye'ye etkilerine ana hatlarıyla değinilecektir.

KÖRFEZ KRİZİNİN ZEMİNİNİ HAZIRLAYAN ETKENLER

Sovyetler Birliği dağılmadan önce Irak, Sovyet bloku içinde yer alan bir ülke konumundaydı. O dönemde ABD ile Irak arasında diplomatik ilişkiler de mevcut değildi. 1970'li yılların sonuna kadar ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki İran'dı. 1979 yılında, İran'da İslami rejimin iktidara gelmesi ile İran - ABD ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış, özellikle rehine krizi ile birlikte ilişkiler tam tersine dönmüştür. Orta Doğu'daki eski müttefikinin artık en başta gelen düşmanı olması karşısında ABD, İran'ın bölgede güç çatışması içinde olduğu Irak'ı desteklemeye başlamıştır. Bu destek ABD'den Irak'a hiçbir koşul öne sürülmeksizin gelmiştir Bu desteğe askeri açıdan örnek teşkil edebilecek olan gelişme; ABD'nin Irak'a 60 adet Hughes 300C ve 500D helikopteri satmasıdır. Bu satışa ilişkin anlaşma, 1982 yılında yapılmış ve helikopterler 1983 yılında Irak'a teslim edilmiştir. ABD ile Irak arasında tam diplomatik ilişkilerin kurulması ise 26 Kasım 1984 tarihinde gerçekleşmiştir (Uslu, 1999, s.168) ABD'nin Irak'a askeri istihbarat sağlaması da tam resmi ilişkilerinin başlamasından bir ay sonra başlamıştır. İstihbaratı temin eden, Amerikan Büyükelçiliği olmuştur. (Uslu, 1999, s.168 ve Newsweek, 1991, s.45)

1985 yılına gelindiğinde, ABD tarafından Irak'a 26 McDonnell Douglas MD-530MF helikopteri satılmıştır. Bu helikopterlerin değeri, 27,4 milyon Amerikan Doları'dır. Bir yıl sonra da 17 adet Bell 214ST helikopteri Irak'a verilmiştir. Ayrıca,

ABD, Irak'ın kimyasal silah üretmesine ve bu silahları kuzeydeki Kürtlere ve güneydeki Şiilere karşı kullanmasına karşı çıkmamıştır. Zira o tarihlerde Irak, İran'ın yaymaya çalıştığı Şiilik ile mücadele etmektedir (Uslu, 1999, s.168).

ABD, 1983 yılından itibaren Irak'ı ekonomik açıdan da desteklemiştir. ABD, Irak'a, özellikle ihracat-ithalat ve tarım alanında finansman temin etmiştir. Kasım 1990'da da 500 milyon dolar kredi vermiştir (Uslu, 1999, s.169). Nitekim Irak'ı Kuveyt'e saldırmadan önce bölgede güçlenmesini sağlayan ABD olmuştur. ABD, Körfez krizi öncesi, Irak'ı askeri ve ekonomik olarak desteklemiş ve bu ülkenin kendisini bölgede çok etkin bir güç olarak görmesini sağlamış, dolayısıyla kriz öncesi izlediği politikasıyla Irak'a böyle bir saldırı için cesaret vermiştir. ABD'nin bu politikası sayesinde Irak da Kuveyt'e saldırmakta bir sakınca görmemiştir (Uslu, 1999, s.168). ABD'nin, Irak'ı her açıdan desteklemesinin o dönemde amacı, Sovyetler Birliği tarafında yer alan Irak'ı kendi tarafına çekmek ve bölgede İran'a karşı Irak'ı güçlendirmek olmuştur.

Irak ile ABD'nin iyi ilişkileri, Ekim 1989'da George Bush'un Ulusal Güvenlik Yönergesi'ni yayınlamasından sonra bozulmaya başlamıştır. Bu yönerge ile ABD, Körfez bölgesinde, çıkarlarına zarar verebilecek bölgesel ve bölge dışı tüm devletlere karşı gerektiğinde kuvvet uygulayacağını ilan etmekteydi. Bu yönergenin ardından, Körfez bölgesinde ABD'nin çıkarlarına tehdit olabilecek ülkeler listesinde Irak'ın yer alması, ilişkileri germiştir (Uslu, 1999, s. 170). Buna ABD ile Kuveyt'in siyasi ve askeri alanda yakınlaşması da eklenince Irak'ın sıkıntısı iyice artmıştır (Caşın, 1996, s. 243). Saddam Hüseyin ile ilişkiler artık bozulma aşamasına gelmiştir. ABD tarafından planlanan senaryo adım adım devam etmektedir.

Irak'ın Kuveyt'e saldırmasının birçok nedeni bulunmaktaydı. İran ile yapmış olduğu sekiz yıllık savaş sonucunda bozulan ekonomisini ve yıpranan askeri gücünü ABD sayesinde ayağa kaldırmaya çalışan Irak'ın 1989'un sonlarından itibaren ABD ile arası bozulmaya başlamıştır. Bunlara 1990 yılında Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin petrol fiyatlarını düşük tutması da eklenince Irak iyice köşeye sıkışmaya başlamıştır. Irak, ekonomik açıdan çok zor bir duruma düşmüştür. Irak, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin petrol fiyatlarını düşük tutarak Irak'a karşı yürüttüğü ekonomik savaşta Amerikan yönetiminin bu iki ülkeye destek verdiğini iddia etmiştir (Uslu, 1999, s.173). Öte yandan Irak, İran ile yaptığı savaşın bedelini ödemek için Arap komşuları Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan da tahmini 40 milyar dolar borç almıştı. Bu durum, ateşkes sonrası Irak devletinin meşruiyetini ve ekonomik kapasitesini zayıflatan bu açmaz olmuştur. Irak'ın, Kuveyt'i işgal kararının arka planını da hazırlayan nedenlerden birini teşkil etmiştir. Bununla birlikte, Irak'ta, Kuveyt'in Irak'ın bir parçası olduğu ve Batı tarafından Irak'tan

kopartılan Ondokuzuncu Eyalet olduğu görüşü hâkimdi. Ayrıca Arap kamuoyu, Arap Körfez ülkelerinin orantısız zenginliğe sahip olduğu görüşündeydi. Dolayısıyla, şeyhlere ve emirlere meydan okunması ve hatta işgal edilmesi, bu bir bütün olarak Arap dünyasının yararına olacağı düşünülmekteydi. Bunlara o dönemdeki bölgesel faktörler de eklenmiştir. Aynı zamanda Arapların öfkesinin yenilendiği bir dönemdi. Zira 1987'de İntifada'nın patlak vermesinden sonra Filistin sorunu gündemdeydi ve Arap dünyası harekete geçmemekteydi (Halliday, 2005, s. 58-59). Irak'ın Kuveyt'e saldırmasının nedenlerinden bir diğeri de, Irak'ın Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri dâhil Arap ülkeleri üzerinde bir lider ve koruyucu ülke olma konumunu tasarlamasıdır (Caşın, 1996, s. 245). Kuveyt'in Irak tarafından ele geçirilmesi, Irak'ın askeri ve ekonomik açıdan güçlenmesini ve bölgenin en güçlü ülkesi olmasını sağlayacaktı. Bu durum da Irak'ın bölgede Pan-Arabizmin lideri konumuna gelmesini kolaylaştıracaktı. Ayrıca, İsrail ile ateşkes imzalamamış olan tek ülke olması da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün hamiliğini eline almasını sağlayacaktı (Best & ark., 2012, s. 525). Öte yandan, Kuveyt'in 90.7 milyon tonluk ham petrol üretimi ve 96 yıllık rezervleri Irak'ın iştahını kabartmaktaydı. Irak, kendi rezervleri ile Kuveyt'in rezervlerini birleştirirse, dünya rezervlerinin %20'sine sahip olacaktı (Caşın, 1996a, s. 245). Bunun yanı sıra, İran ile yapmış olduğu savaştan istediğini alamayan Irak, Şat-ül Arap suyolunun kontrolünü ele geçirememiştir. Irak'ın Körfez'e tek çıkış yolu Kuveyt'e ait Warbah ve Bubiyan adalarınca da engellenmekteydi (Uzun, 1991, s. 22). Bunlara ilaveten, Irak'ta, Kuveyt'in zayıf olduğu ve saldırdığı taktirde buna karşı gelinmeyip kabul edileceğine dair bir kanı oluşmuştur (Best & ark., 2012, s. 524). Tüm bu gelişmeler, Irak'ın Kuveyt'e saldırması için gerekli nedeni ve ortamı sunmuştur.

Irak'ın Kuveyt'i işgali, sadece bölge ülkelerini etkilemekle kalmayacak, küresel güçlere de ciddi anlamda sorun yaratacaktı. Zira Irak'ın Kuveyt'i işgal edip ele geçirmesi, petrol fiyatlarının kontrolünü Irak'ın eline geçmesine neden olacaktı. Bu önemli gelişme de başta ABD olmak üzere pek çok Batı ülkesinin petrol ithalatını da ekonomik açıdan zora sokacaktı. ABD ve Batılı ülkelerin Irak ile ilgili bir başka rahatsızlığı ise, Irak'ın silahlanma çabalarıdır. 1980'lerin sonunda Irak hükümeti orta menzilli balistik füze ürettiğini açıklamıştır. Batı ise Irak'ı nükleer güç olma yolunda ilerlediğine ilişkin suçlamalarda bulunmuştur. Bunları yalayan Irak, elinde sadece İsrail tehdidine karşı kullanabilecekleri kimyasal silah olduğunu bildirmiştir (Kepsutlu, 2016, s. 65). Dolayısıyla Irak bölgede önemli bir güç olma yolunda ilerlemekteydi. Ayrıca Irak'ın, başta ABD olmak üzere tüm Batı ülkelerine ve de Batı'nın bölgedeki müttefiklerine karşı hem ekonomik hem de güvenlik açısından bir tehdit oluşturabilecek nitelikleri kazanmasına az kalmıştı.

Böyle bir ortamda, Irak'ın Kuveyt'e saldırmasıyla başlayan Körfez Krizi bölgeye ABD ve müttefiklerinin silahlı müdahalesi ile bir savaşa dönüşerek Körfez Savaşı adını almıştır.

KÖRFEZ SAVAŞI

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal etmiştir. Aynı gün, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin hemen ardından ABD, Irak'a karşı ekonomik ambargoyu başlatmıştır. Hint Okyanusunda bulunan Amerikan uçak gemisi Independence, Basra Körfezi'ne hareket etmiştir. Bunun yanı sıra, tüm Amerikan bankalarındaki Irak ve Kuveyt para ve mal varlıkları bloke edilmiştir. Ayrıca ABD, Irak'a karşı petrol dâhil tüm mal ve insan giriş çıkışını yasaklamıştır. Körfez'den sağlıklı petrol akışını sağlamak için ABD, Birleşik Arap Emirlikleri ile ortak askeri tatbikatlar yaparak Irak'ın daha ileriye gitmemesini sağlamaya çalışmıştır (Uslu, 1999, s. 173). Bu arada, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990'da, Kuveyt'in işgalini kınayan 660 sayılı (UN Resolutions, 1990, s. 660), Irak'a ekonomik ambargo uygulamasını öngören 661 (UN Resolutions, 1990, 661) sayılı kararlarını almıştır. BM, 662 sayılı (UN Resolutions, 1990, 662) kararında ise, Irak'ın Kuveyt'i ilhakının hiçbir hukuki geçerliliğinin olmadığını belirterek diğer tüm üyelerin de bu ilhaki tanımamaya davet etmiştir. BM 660 sayılı kararında; BM Şartı'nın 39. ve 40. maddelerine atıfta bulunarak Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınamış, Irak'ın tüm kuvvetlerinin derhal ve koşulsuz olarak işgal öncesi bulunduğu mevzilere çekmesini, Irak ve Kuveyt'i aralarındaki farklılıkların çözümü için derhal yoğun müzakerelere başlamaya davet etmiştir. Bu konudaki tüm çabaları ve özellikle Arap Devletleri Ligi'ni desteklediğini de bildirmiştir.

ABD, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini sağlamak için bir taraftan Suudi Arabistan'a askeri kuvvet gönderirken diğer taraftan da Basra Körfezindeki donanmasıyla Irak'ı abluka altına almıştır (Armaoğlu, 1994, s. 52-53). BM tarafından alınan kararlar uyarınca, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi durumunda, 17 Ocak 1991 tarihinde müttefik kuvvetlerin hava saldırıları başlamıştır (Uzun, 1991, s. 22). ABD, Irak'a karşı saldırısında, öncelikli olarak, enerji ve güç merkezlerini, petrol kuyularını, rafinerileri, elektrik dağıtım merkezlerini hedef almıştır (Caşın, 1996b, s. 224). Körfez Savaşı boyunca ABD, askeri gücünü ve teknolojisini deneme fırsatı bulmuştur. Bu denemeden de olumlu sonuçlar elde etmiştir. Körfez Savaşı'nda ABD, ilk defa uyduları kullanma şansını elde etmiştir. Bu nedenle Körfez Savaşı ilk "Uzay Savaşı" olarak da tarihteki yerini almıştır. Nitekim NAV/STAR uydu muharebe sistemleri ilk defa Körfez Savaşı'nda kullanılmıştır (Caşın, 1996a, s. 250). Bu savaşta yeni Amerikan askeri komuta ve kontrol düzenlemeleri,

Tomahawk füzeleri, Patriot hava savunma füzeleri, Apache helikopterleri, lazerle yönlendirilen akıllı bombalar, Bradley savaş araçları ile F-117A gizli savaşçıları ilk defa kullanılmıştır (Uslu, 1999, s. 180). Savaş sırasında Japonya, yüksek teknolojiye dayalı lojistik desteğini ABD için kullanmıştır. Almanya ve Japonya savaşın maliyetinin 3 milyar dolarını ödemişlerdir. Arap devletleri ise 52 milyar dolar temin etmişler, böylece savaşın maliyeti açısından ABD büyük ölçüde rahatlamıştır (Makiya, 1993, s. 277-278). 17 Ocak 1991'de müttefiklerin saldırısıyla başlayan savaş, 28 Şubat 1991'de müttefikler ile Irak arasında imzalanan ateşkes ile sona ermiştir (Sönmezoglu, 1996, s. 282).

Körfez Savaşı'nın batı ülkeleri lehine sonuçlanmasıyla, ABD ve batı için çok büyük önem taşıyan Körfez petrolünün batı düşmanı Irak'ın eline geçmesi engellenmiştir. Böylece ABD, Körfez Savaşı sayesinde Yeni Dünya düzenini koruma konusunda geçtiği sınavdan başarı ile çıkmış olarak değerlendirilmiştir (Newsweek, 1991, s. 42-43). Rusya ise, bu savaşa dâhil olmayarak gelişmeleri uzaktan izlemiştir. Öte yandan, Körfez Savaşı sonrasında ABD, Irak ile İran'ı güçsüz tutma dengesi (balance of weakness) ve ikili çevreleme ya da ikili kuşatma (dual containment) politikası izlemeye başlamıştır (Kılınç, 2000, s. 11).

KÖRFEZ SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN İZLEDİĞİ POLİTİKA

Körfez Krizi'nde, Cumhurbaşkanı Özal, bir devlet başkanı tavrıyla aktif bir dış politika izlemiş ancak bu arada da iç politikada sorunlar oluşmasına neden olmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden bir gün sonra Turgut Özal, 3 Ağustos 1990'da Milli Güvenlik Kurulu'ndan Irak'ın Kuveyt'i koşulsuz olarak boşaltmasını isteyen kararı çıkartmıştır. 5 Eylül 1990'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Körfez Krizi Nedeniyle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine ve Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunmasına, Anayasanın 92. Maddesi Uyarınca İzin Verilmesine Dair" kararı almıştır (Oran, 1996, s. 158-159).

Körfez Krizi'nin başlangıcında, BM tarafından alınan kararları uygulamaya koyan ilk ülke de Türkiye olmuştur. Türkiye derhal Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin Güney Doğu bölgesi ekonomik açıdan olumsuzluklar yaşamıştır. Daha önemlisi de, terör örgütü PKK bölgede destek sağlayabilme imkânına kavuşmuştur (Köni, 1996, s.136). Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının Irak için anlamı çok büyüktür. Zira, Irak petrol ihracatının yarısını, Kerkük'ten Akdeniz kıyısındaki Yumurtalık'a taşıyan bu boru hattı ile gerçekleştirmektedir (Bahçeli, 1994, s.435). Türkiye'nin ardından da Suudi Arabistan boru hattını kesmiştir. Bu iki ülkenin BM kararını derhal uygulayarak boru hatlarını kapatması, stratejik olarak çok büyük önem taşımaktadır. Böylece,

Orta Doğu'da önemli konuma sahip bu iki ülke, kendilerinin zarar görmeleri pa-hasına da olsa Irak'ın saldırgan tutumuna son verme kararlılığında olduğuna dair Saddam'a mesaj vermişlerdir (Yetiv, 1997, s. 24).

Körfez Savaşı süresince Türkiye, 2. Ordusunu Irak sınırı boyunca hazır tut-muştur. NATO Çevik Kuvveti'nin bölgedeki varlığı da Türk kuvvetlerine eklenin-ce, Irak, 545.000 kişilik askerinin 150.000'ini kuzeyde tutmak zorunda kalmıştır (Caşın, 1996a, s. 249). Bunun yanı sıra, Türkiye, ABD'nin Kuzey Irak'daki hedef-leri bombalamasında İncirlik hava üssünü kullanmıştır (Bahçeli, 1994, s. 435). Türkiye böyle bir izni vererek büyük risk almıştır. Nitekim Türkiye, Irak'ın karşı füze ve hava saldırısı olasılığına karşı savunucu tedbirler almak zorunda kalmıştır (Torumtay, 1996, s. 57). Bunun maddi ve manevi faturası da yine Türkiye tarafın-dan karşılanmıştır. Ayrıca, Irak Türkiye'nin savaşa girmesi halinde, Türkiye'nin su musluklarını kapatacağı korkusunu yaşamıştır. Türkiye'den Irak'a giden Fırat'ın suyu Irak'ın başlıca tatlı su kaynağını oluşturmaktadır (Giritli, 1992, s. 48). Böy-lece Türkiye, Körfez savaşında Irak'a farklı bir yönden de tehdit unsuru oluştur-muştur.

Körfez Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Irak'ın güneyinde Şiiler, kuzeyinde Kürtler fırsattan yararlanarak ayaklanmıştır. Irak, savaşa girmemiş, zinde kuvvet-leriyle önce güneydeki Şii ayaklanmasını bastırılmış ve ardından da kuzeye, Kürt-lere yönelmiştir. ABD'den de yardım alamayan Kürtler kuzeye kaçarak Türkiye'ye sığınmak istemiştir (Oran, 1996, s. 159). Türkiye'nin Irak sınırı sayıları 500.000'i aşan Kürtler ile karşı karşıya kalmıştır (Öztürk, 1997, s. 99). Türkiye'nin Kuzey Irak Kürtlerini sınırdan içeriye kabul etmek istememesinin üç temel sebebi bu-lunmaktaydı. Birinci neden ekonomikti. Türkiye'nin zaten zor durumda olan ekonomisi böyle bir yükü kaldırmaya elverişli değildi. İkinci neden, Güneydoğu Anadolu'nun Kürt kimliği idi. Hükümet daha önce kabul ettiği Kürt sığınmacılar nedeniyle eleştirilmekteydi. Peşmerge kamplarının PKK'ya yataklık ettiği belir-tiliyordu. Üçüncü neden ise, Kürt sığınmacıların kamplarının, 44 yıl önce Gaz-ze Şeridi'ne kaçan Filistinlilerin kampları gibi süreklilik kazanmasından endişe duyulmaktaydı. Türkiye, böyle bir ortamda, Kürt sığınmacıların BM koruması altında Irak'taki topraklarına geri götürülmelerini istemiştir. Bu arada Türkiye ABD'den acil yardım talep etmiş, ABD de 7 Nisan 1991'de Kürt sığınmacılara ha-vadan gıda, giyecek ve barınacak malzeme yardımı yapmıştır. Ardından, ABD, Irak'a, 36. paralelin kuzeyinde tüm askeri faaliyetlerin ve uçuşların yasaklandığını bildirmiştir. Böylece "Güvenli Bölge" oluşmuştur. Huzur Operasyonu (Provide Comfort) da başlamıştır (Oran, 1996, s. 159). ABD Başkanı Bush'un açıklamasıyla 36. paralelin kuzeyinin Irak uçakları için "uçuşa yasak bölge" ilan edilmesiyle Irak

hükümetinin bu bölgeden askerlerini çekmesi ve uçak ve helikopterlerini bu bölgeye sokmaması istenmiştir. Çünkü bu bölgede kurtarma ve yardım operasyonu yapılmaktaydı (Arı, 2010, s.45-46). 1991 Nisan sonunda 36. paralelin kuzeyinde bir “Güvenli Bölge” oluşmuş ve bu bölgenin güvenliği de Amerikan, İngiliz ve Fransız birlikleri tarafından sağlanmıştır. Türkiye, sekiz ülkenin (ABD, Kanada, Fransa, İngiltere, Almanya, Hollanda, İspanya ve İtalya) birliğinden oluşan uluslararası gücün Türkiye’deki NATO ve Türk tesislerinden yararlanması için işbirliği yapmıştır. Nisan 1991 sonu itibarıyla sığınmacılara 93.4 milyon dolar yardım yapmıştır. Huzur Operasyonu’ndaki birlikler, Silopi ve İncirlik’te konuşlanmıştır (Oran, 1996, s.159). Kürtlerin yurtlarına döndürülmelerinden sonra Huzur Operasyonu güçleri ülkelere döndürülmüştür. Ardından da İngiltere ve Fransa’nın teklifiyle, ABD, BM güçlerine destek olması amacıyla bölgede askeri güç bulundurma isteğini Türkiye’ye iletmış ve olumlu yanıt almıştır (Oran, 1996, s. 162). Başlangıçta hava ve kara gücünü içeren Çekiç Güç, Türk Silahlı Kuvvetleri Pirinçlik Tesisi, İncirlik Tesisi, Silopi ve Zaho’da konuşlanmıştır (Öztürk, 1997, s. 101). İkinci Huzur Operasyonu (Provide Comfort II) olarak da adlandırılan Çekiç Güç, 32. ve 36. paraleller arasında yer alan gücün kuzey kanadını oluşturmaktaydı Çekiç gücün üç önemli etkisi bulunmaktaydı. Birincisi, Kuzey Irak’ta 36. paralelin kuzeyinde Irak’ın kontrolü bulunmamasından dolayı, otorite boşluğu oluşmakta ve böylece bu bölgede bir Kürt devletinin temelleri atılmaktaydı. Ayrıca PKK’nın Kuzey Irak’ta örgütlenmesi ve barınması çok kolay olmuştur. Çekiç Güç’ün ikinci etkisi, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Irak’ta sınır ötesi operasyonlar yaparak PKK hedeflerini vurma serbestisi sağlamasıydı. Üçüncü olarak da halen iktidarda olan Saddam Hüseyin’in ihtirash politikası olasılığına karşı caydırıcı bir güç olarak bölgedeki varlığını korumasıydı (Torumtay, 1996, s. 58-59). Ancak Çekiç Güç’ün varlığı Türkiye’ye ciddi sorunlar yaratmıştır. Çekiç Güç’ün Güney Doğu’ya yerleşmesinin ardından, PKK’nın faaliyetlerinde artış olduğu gözlenmiştir. Hatta Çekiç Güç’ün PKK’ya lojistik destek sağlamak kaydıyla terör örgütünün güçlenmesini sağlamıştır (Oran, 1996, s. 165-166).

Çekiç Güç, Körfez Savaşı’nın sona ermesinden sonra her altı ayda bir Meclis’ten çıkan izinle Türkiye’deki mevcudiyetini sürdürmüştür. 1996’da Irak ordusunun Irak’ın kuzeyindeki bölgeyi kontrolü altına almasıyla “Kuzeyden Keşif Harekâtı (Keşif Güç)” adı altında görev yapmaya devam etmiştir (Güller, 2016, s. 28). Görevi ABD’nin Irak’ı işgal etmesiyle sona ermiştir. “Huzur Harekâtı (Çekiç Güç)” olarak başlayan ve ardından “Kuzeyden Keşif Harekâtı (Keşif Güç)” adını alan operasyon, giderek Türkiye’nin güvenliğine yönelik bir tehdit unsuru haline almıştır. Böylece Türk karar alıcıları üç ana sorun ile yüz yüze kalmıştır: Bu

sorunlardan ilki, Irak'ın başka bir sığınmacı akını oluşturacak uygulamalarının nasıl önleneceği, ikincisi ise, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti fikrinin bir gerçeğe dönüşmemesinin nasıl güvence altına alınacağı konusu olmuştur. Üçüncüsü ise, Irak'a sınır olan bölgelerde Kürt milliyetçiliğinin yükselişinin ve ayrılıkçı terörün nasıl önleneceği meselesini oluşturmaktaydı (Kirişçi, 1994, s.275). Körfez Savaşı'ndan bu yana bu üç sorun hala devam etmekte olup Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmektedir. Körfez Savaşı'nın ardından bu bölgedeki gelişmeler, bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Türkiye'nin mücadele ettiği PKK terör örgütü, Irak'ın bu dönemde korunaklı hale getirilen kuzey bölgesinde konuşlanma fırsatı ele geçirerek yıllarca Türkiye'ye büyük tehdit oluşturmuştur.

Türkiye, Körfez Savaşı'nda Irak sınırına gönderdiği 200.000 kişilik askeri gücünün yanı sıra, müttefiklerin üsleri kullanmasına izin vermiş ve BM kararlarını uygulamaya koyan ilk ülke olarak milyarlarca dolar zarara uğramasına karşılık, vaat edilen ekonomik yardımı tam olarak alamamıştır (Uzun, 1991, s. 23). Türkiye açısından Körfez Savaşı'nın ekonomik sonucu olarak, her yıl kaybedilen 7 milyar doları göz önüne alındığında ticari zararın ne denli büyük olduğu görülür (Çaşın, 1996b, s. 232). Öte yandan, Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı BM kararı uyarınca, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatan Türkiye, Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Saddam Hüseyin'e destek olmaması için Batı'nın katı tutumu nedeniyle söz konusu boru hattını açamamıştır. Hattın insani ve tıbbi ihtiyaç giderlerini karşılayacak kısa sürelik bir üretim için çalıştırılmasına BM tarafından izin verilmiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 407). Dolayısıyla Körfez Savaşı sonrasında Türkiye ekonomik olarak zarar görmeye devam etmiştir.

Ayrıca Türkiye, Irak Kuveyt'ten çıkarıldıktan sonra, BM Güvenlik Konseyi'nin 9 Nisan 1991'de 689 sayılı kararı kurulan BM Irak-Kuweyt Gözlemci Misyonu (UNIKOM)'na 21 Mayıs 1991'den itibaren bir yıllık süreler ile 6 kişilik personel ile iştirak etmiştir. UNIKOM'un görevi, ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasından sonra 6 Ekim 2003'ye sona ermiştir (Çakmak, 2004, s.128-129).

SONUÇ

Savaş öncesinde, İsrail'in nükleer silahlarına karşı Irak'ın kimyasal silah bulundurma hakkının olduğunu belirten Saddam Hüseyin'in (Çaşın, 1996a, s. 243). Kuveyt'i işgali ve ardından Körfez Savaşı, Irak'ın ABD ile arasında sorunlar oluşturarak 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline gidecek yolun taşlarını döşeyen gelişmeler olarak tarihteki yerini almıştır. Strateji hatası ile 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal eden Irak, beklediğini elde etmek bir tarafa, çok ciddi bir zarar ile Kuveyt'ten

çekilmek zorunda kalmıştır. Bölgesel gelişmeleri ve hedeflerini temel alan Irak, küresel gelişmeleri ve Soğuk Savaş sonrası oluşan Yeni Dünya Düzeni doğrultusundaki güç dengesini hesaba katmadığı için yanlış bir hamle yapmış ve bunun bedelini de ödemiştir. Soğuk Savaş'tan galibiyet ile çıkan ve süper güç ilan edilen ABD'nin, Irak'ın Ortadoğu'da, özellikle Körfez bölgesinde hâkimiyet kurarak bölgesel bir güç haline gelmesine göz yummayacağı gerçeği göz ardı edilmiştir.

Körfez Savaşı sonrasında Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar ülkeyi etkisiz hale getirmiştir (Kılınç, 2000, s. 10). Ancak, güneydeki Şii nüfusu ve Şii nüfusunun İran ile bütünleşmesi ya da ortak hareket etmesi olasılığı Batı tarafından bir tehlike olarak algılanmıştır. Bunun yanı sıra, Kuzey Irak'taki Kürt nüfusunun güçlenerek Türkiye ile Suriye'yi rahatsız etmesi ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda, Irak'ın parçalanması planları uygulamaya konulmamıştır (Falk, 1994, s. 541). Öte yandan, yerine ABD yanlısı bir lider bulunamaması nedeniyle, Körfez Savaşı'nın ardından Saddam Hüseyin'in devrilmesi de düşünülmemiştir. Bununla birlikte, Saddam Hüseyin'in o dönemde henüz misyonunu tamamlamamış olduğu ABD'nin Irak'ı işgali ile daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Körfez Savaşı'nın sonuçları ABD açısından oldukça önemli olmuştur. Körfez Savaşı'ndaki başarısı ile ABD, Körfez bölgesini de içine alan Orta Doğu'daki fiili varlığını artırmış, bölgedeki stratejik önemini bir kez daha vurgulamıştır. Böylece ABD, ileride bölgede meydana gelebilecek yeni oluşumlara daha kısa sürede ve daha etkili müdahale etme fırsatına sahip bir konuma gelmiştir. Bölgenin ABD tarafından şekillendirilmesi gerçekleşmiştir. ABD, bölge ülkelerine ve diğer devletlere tek kutuplu Yeni Dünya düzenine karşı çıkanları nasıl cezalandırabileceğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca, ABD'nin Körfez Savaşı'ndaki başarısı, yıllardır süregelen Vietnam sendromunun yok olmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra, ABD, kendi iç siyaseti açısından, yaşamış olduğu ekonomik durgunluğun da üstesinden gelmiştir (Uslu, 1999, s. 165).

Savaşın askeri açıdan yapılan değerlendirmesinde, tankın savaş gücü, önemi tartışılmaya başlanmış, hava gücünün önemi gündeme gelmiştir. Öte yandan yine askeri sonuçlarından biri olarak ABD, soğuk savaş sonrasında askeri açıdan ne denli güçlü olduğunu kanıtlamıştır (Caşın, 1996b, s. 226). Savaş sonrasında ABD, 150 milyar dolarlık silah satış pazarının asgari %80'ini alma olasılığı ABD'nin elde ettiği önemli bir ekonomik sonuç olarak görülmüştür (Caşın, 1996b, s. 232). ABD, Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Suudi Arabistan, Kuveyt ve Körfez ülkelerine silah satışı yapmış ve böylece durgun ekonomisini canlandırmıştır (Köni, 1996, s. 137).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle önemini yitirdiği düşünülen Türkiye'nin, Orta Doğu'da Sovyetlerden boşalan yerin doldurulması aşamasında, bölgedeki tehlikeye istinaden ABD ve batı ülkeleri gözünde yeniden önemini kazanmaya başladığı görülmüştür. Buna karşın Körfez Savaşı'ndan en zararlı çıkan ülke Türkiye olmuştur. PKK hareketi, Körfez Savaşı'ndan sonra gücünü arttırmış ve uluslararası arenada tanınır hale gelmiştir (Köni, 1996, s.135). Körfez Savaşı ekonomik olarak Türkiye'yi etkilemiştir ancak siyasal olarak zararı özellikle uzun vadede çok daha fazla olmuştur. Irak'ın kuzeyinde güvenlik boşluğu yaratılmış ve coğrafi koşullar nedeniyle tek taraflı korunmasında zorluklar bulunan Türkiye-Irak sınırından sık sık Türkiye'ye örgütten sızmalar olmuştur (Gönlübol & Bingün, 1996, s.661). Böylece yaratılan otorite boşluğu, örgütün güçlenmesini ve Türkiye'ye daha büyük bir PKK tehdidinin yönelmesini sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Arı, T. (2010). *Yükselen güç*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (1994). *20. yüzyıl siyasi tarihi: 1980-1990*, II, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Bahçeli, T. (1994). Turkey, the Gulf crisis and the new world order, *The Gulf War and the New World Order*, Ed. Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael. Florida: University Press of Florida.
- Best, A, Jussi M., Hanhimaki, J. A. Maiolo, K. Schulze, E.. (2012), *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, , Çev. Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitabevi, 2012 Eylül, Ankara, s. 524.
- BM Kuruluş Antlaşması. (1945). (14/01/2023 tarihinde <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> adresinden ulaşılmıştır).
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD ilişkilerinin politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çakmak, H. (2004). *Uluslararası krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, Ankara: Platin Yayınları.
- Çaşın, M. (1996a). Ortadoğu'da bitmeyen mücadelenin son hamlesi Körfez Savaşı'nın stratejik sonuçları, *Avrasya Dosyası*, 3, (1), 240-250.
- Çaşın, M. (1996b). Ortadoğu'da bitmeyen mücadelenin son hamlesi Körfez Savaşı'nın stratejik sonuçları II. *Avrasya Dosyası*, 3, (2), 223-238.
- Chomsky, N. (1995). *Demokrasi: gerçek ve hayal*, Çev. Cevdet Cerit. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ersanel, N. (1996). İran-Hamas çizgisinde bir terör analizi, *Avrasya Dosyası*, 3 (2), 45-52.
- Falk, R. (1994). Democracy died at the Gulf, *The Gulf War and the New World Order*, Ed. Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael. Florida: University Press of Florida.
- Giritli, İ. (1992). *Körfez bunalımının boyutları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Gönlübol, M. Bingün, H, (1996). 1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası. *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ed. Mehmet Gönlübol. 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güller, M. A. (2016). *Suriye'nin Sevr'i Amerikan koridoru*, 3. Baskı İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Halliday, F. (2005). *The Middle East in international relations*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Orta Doğu politikası*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kılınç, R. (2000). Soğuk savaş sonrasında Basra Körfezi'nde güvenlik: yapılanma, algılanmalar, politikalar. *Avrasya Dosyası*, 6, (1), 6-27.
- Kirişçi, K. (1994). Huzur mu huzursuzluk mu: çekiç gücü ve Türk dış politikası, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der Yayınları.
- Köni, H. (1996). Körfez Savaşı sonrası Türkiye ve Orta Doğu, *Avrasya Dosyası*, 3, (1), 127-140.

Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler IV

- Makiya, K. (1993). *Curelty and silence : war, tyranny, uprising and the Arab world*, London: Jonathan Cape Inc. Newsweek, (March 11, 1991).
- Oran, B. (1996). Kalkık horoz, çekiç güç ve Kürt devleti, *Avrasya Dosyası*, 3, (1), 155-172.
- Öztürk, O. M. (1997). *Türkiye ve Orta Doğu*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sönmezoglu, F. (1996). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*, (İkinci basım), İstanbul: Der yayınları.
- Toruntay, N. (1996). *Değişen stratejilerin odağında Türkiye*, İstanbul: AD Yayıncılık.
- UN Resolutions – 660. (1990). (14/01/2023 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/10/PDF/NR057510.pdf?OpenElement> adresinden ulaşılmıştır).
- UN Resolutions – 661. (1990). (14/01/2023 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/PDF/NR057511.pdf?OpenElement> adresinden ulaşılmıştır).
- UN Resolutions – 662. (1990) (14/01/2023 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/12/PDF/NR057512.pdf?OpenElement> adresinden ulaşılmıştır).
- Uslu, N. (1999). Körfez Savaşı ve Amerika'nın politikaları. *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, (3), 165-199.
- Uzun, S. (1991). Körfez krizi, Orta Doğu ve Türkiye, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*. 330.
- Yetiv, S. A. (1997). *The Persian Gulf crisis*, London: Greenwood Press.